

BONDEUPPROR KRING EN KYRKOBÅNK I BRO

Av Sven Rydstrand

På 1870-talet började bönderna i Bro socken att smittas av de nya idéer om rationalism och föreningsrörelse, som kommit från Danmark och de sydsvenska landskapen. Dessa idéer fick i denna stängenäsocken sin energiske förespråkare i lantbrukaren Hansson på Broberg, en framstående jordbrukare, som inte blott ville att jorden och djuren skulle skötas väl, så ett det blev god avkastning, utan också önskade väcka lantmännen att känna sitt eget värde.

Men alla bönder nappade inte på kroken till att börja med. Det var sålunda blott 36, som vågade sluta sig samman under Oscar Hanssons ledning för att på kommunal och kyrkostämmor etc. föra opposition i frågor, som angick dem. Tack vare deras klagoskrifter känner man namnen på dessa.

De var följande: Mattias Hjort på Broberg, L. Th. de Werdier på östra Häller, Janne C. Hjort på Ingalsröd, Olof Nilsson och N. A. Olsson i Väster Orndal, Anton Andersson i Uteby, Alfred Gerle i Medby, Anders Karlsson och August Andersson i Östra Orndal, C. J. Eriksson och Anders Eriksson i Lycke, C. A. Christiansson och Johannes Andreasson i Tveten, Carl Henrik Olsson och Olof Nilsson i Hallind, Börje Hansson, C. A. Friberg och Bryngel Olausson i Skådene, Janne Mattsson, August Hansson och Johannes Hansson i Hellberg, Samuel Nilsson, Olof Eriksson och August Olsson i Skärstad, Johannes Nilsson och Mattias Jacobsson i Störreberg, Johannes Jonasson i Vrångbäck, Anders Christiansson och Johannes Jonsson i Häller, Mattias Olsson i Långeland, Johannes Andersson, Andreas Persson och C. A. Christiansson i Vintveten, C. O. Swanberg i Åker, Hans-Jacob Bryngelsson i Önna och Jöran Jonsson i Staxäng.

År 1870 fann dessa, bönder tillfället lämpligt för att göra uppror. Saken var nämligen den, att Vese säteri, vars bördiga åkrar bönderna under många år kastat giriga blickar på, just då inköpts av en herreman, grosshandlare J. A. Nomell i Uddevalla. Denne befarades komma att använda gården blott som

sommarbostad och förlusteställe, och bönderna var därför mycket emot detta köp. De fann det förtretligt, att socknen skulle få herrskapsfolk, som införde nya seder och bruk, drog åt sig tjänstefolket genom att betala högre löner än bönderna kunde ge, samt dessutom erlade sina skatter i staden. Nej, Vesegodset hade bort delas upp till småbruk, ansåg bönderna. Då skulle jorden blivit ordentligt skött och böndernas antal ökat. Naturligtvis kunde de dock inte hindra grosshandlare Nomells köp. Men de kom överens om att ställa till förtret för den nye ägaren och hans familj, så att dessa skulle vantrivas och så snart som möjligt flytta från Vese.

Nu hör till saken, att ägaren av Vese säteri av ålder haft rätt att begagna en särskild bänk i Bro kyrka, en rättighet, som redan amiral Strömstierna i slutet av 1600-talet utverkade åt sig och sina efterkommande. Denna bänk, den s.k. "Vesestolen", ville naturligtvis grosshandlare Nomell också ha rätt att begagna under sina kyrkobesök och han trodde att den rättigheten hörde till gården. Men hur förhöll det sig med den saken? Enligt den bänkindelning, som gällde 1870, hade Veseägaren inte alls någon rätt till bänkplats i kyrkan i övrigt. Han önskade inköpa sådan rätt men fick det inte.

Bro kyrka ca 1900 notera bänk i mittgången

De upproriska bönderna hade nu fått vatten på sin kvarn. De ifrågasatte på en särskild utlyst kyrkostämma, om det var rätt att inflyttade herrskap skulle kunna med penningar köpa sig rättighet till bänkplatser i kyrkan, där socknens eget folk hade det så trångt, att de ofta fick stå på gången. Och de efterfrågade det

dokument, som tillerkände Veseägaren uteslutande rätt till begagnande av den adliga bänken under Srömstiernas epitafium.

Något sådant dokument kunde dock inte framletas varken i kyrkoarkivet eller på Vese gård. Följden blev, att kyrkostämman måste avslå grosshandlare Nomells begäran att få begagna Vesestolen, trots att kyrkoherden i församlingen, kontraktsprosten C. A. Thudén, varmt hade tillstyrkt förslaget. Inte ens mot en avgift av 10 kronor pr år ville bönderna lämna Nomell någon rätt till bänken.

Nu jublade bönderna. De hade vunnit en av sina första segrar. De hade segrat över prosten och liksom bannlyst herrskapsfolket från kyrkan. Det var inte så litet. Nu skulle det snart bli andra ordningar inom socknen, tänkte de.

Men grosshandlare Nomell och hans fru nöjde sig inte härmed. Dels lät de uppta några fina ekplankor från amiral Srömstiernas sjunkna fartyg i Brofjorden och därav göra en kyrkbänk, som de med prosten Thudéns tillstånd fick placerad i kyrkan. Dels överklagade de kyrkostämmobeslutet hos länsstyrelsen. De hade nämligen 10 barn och en mängd tjänstefolk, varför de behövde stort bänkutrymme.

Kyrkostämmans beslut upphävdes hos länsstyrelsen, men bönderna lät då ärendet gå vidare till kammarrätten. Även här blev det dock Veseägaren som vann. Men det var först efter fyra års strider som avgörandet föll. Det heter i protokollet av grosshandlare Nomells köp av Vese:

Icke i och för sig grundlagt någon rätt till uteslutande förfogande över ifrågavarande bänk, vilken de senaste åren före samma köp begagnats av andra församlingsbor, likväl och som upplyst vore, att bänken förut ansetts tillkomma ägaren av nämnda säteri och icke ingått i den allmänna bänkdelningen i Bro kyrka, samt icke visat blivit att de Vese säteri i kyrkan i övrigt tilldelade bänkrum innehöll lika stort utrymme som tillkommit säteriets innevånare den tid omtvistade bänken av säteriet uteslutande begagnades, funne konungens befallningshavande skäligt förordna, att samma bänk tills vidare finge av säteriets innehavare begagnas emot en årlig avgift av fem Riksdaler Riksmünt.

Detta beslut fastställdes också av kungl. kammarkollegium den 16 febr. 1874. Året därpå avled emellertid grosshandlare Nomell, och hans hustru sålde då Vese till en lantbrukare vid namn Erik Eriksson, som icke hade intresse för kyrkbänken. Ledaren för bondeoppositionen, Oscar Hansson, fick också under tiden andra intressen och avflyttade så småningom till Blomsholm via Strömstad. Bondestriderna i Bro – de hade rent formellt rört sig om en kyrkobänk men hade i verkligheten djupare orsaker – blev också med tiden bortglömda.

Men något gott kanske ändå detta bondeuppror hade med sig. Bönderna fick nämligen härigenom sitt intresse väckt för nyttan och nöjet av att komma tillsammans och diskutera gemensamma angelägenheter.